

Posudek oponenta k bakalářské práci

Katedra religionistiky

Název práce: Islám v pojetí multikulturalismu

Autor práce: Bc. Michaela Mužíková

Rok odevzdání: 2018-2019

Autorka svou práci zacílila na „*analýzu diskurzu multikulturalismu a jeho vztahu k islámu*“ (str. 9). V Úvodu (str. 9-15) jsou zpracovány tři hypotézy a doplňující výzkumné otázky. První hypotézu tvoří předpoklad, že definice multikulturalismu neobjasní povahu tohoto fenoménu. Druhá hypotéza se mi jeví jako přeformulování hypotézy první. Autorka se rozhodla nedefinovat multikulturalismus, který považuje za „*fluidní a mnohvrstevnatý pojem*“ (str. 10). Třetí hypotézu cituji podle autorky (str. 10): „*Třetí hypotéza nám říká, že ze selhání multikulturalismu je explicitně viněn islám, čímž je jejich vztah posunutý do popředí zájmu v politických debatách i veřejných diskuzích. O zjištění, zda multikulturalismus selhává nebo ne, nám však v práci nejde. Rozebírán bude pouze diskurz.*“

Již v této části jsem narazila na první problém. Jaký diskurz chce autorka analyzovat? Zcela zde chybí specifikace toho co a jakými prostředky bude analyzováno. Autorka zde pouze konstatuje, že bude analyzován „diskurz“, tedy proces komunikace problému. Ale kdo bude patřit mezi aktéry takového diskurzu a na základě jakého klíče budou aktéři vybráni, zůstává nezodpovězeno. Výzkumnou otázku si autorka položila následující: Zda se posunul diskurz o islámu a multikulturalismu od 90. let. Co se stalo, když se diskurz obrátil z multikulturalistického ideálu k jeho kritice, jak se v návaznosti na historii multikulturalismu v Evropě dozvíme, že nejde o nahodilé jevy. Druhá otázka si klade za cíl zkoumat, jakou roli hraje islám v multikulturních zemích a za jakých okolností se o něm začalo mluvit. Opět schází specifikace, kde a proč bude rozprava zkoumána. Zda bude prostředníkem denní tisk, beletrie, pravicové či levicové think tanky, protože všude tam se o multikulturalismu hovořilo a stále hovoří. Problém spočívá v tom, že každé z mnou zmíněných médií odkryje jiný úhel pohledu na multikulturalismus a na způsob, jakým je tento fenomén ve společnostech komunikován. Třetí otázka spočívá ve zjištění, zda je či není islám příčinou pádu multikulturalismu. Předpoklad „pádu multikulturalismu“ jako pracovní hypotéza uveden není.

Na s. 12-14 v kapitole nazvané S. N. Balagangadhara autorka představuje Balagangadharovu teorii náboženství, která nestojí na definicích, aby tak ozřejmila svůj postup, spočívající v absenci charakteristiky multikulturalismu. Na str. 15-16 je uvedeno několik definic (Sartori, Taylor, Barša

aj.) s tím, že klasifikace není klíčem k pochopení toho, čím multikulturalismus je. S tím nelze než souhlasit, nicméně další autorčiny přístupy ke snaze o uchopení problému se na tomto místě jeví jako nedostatečné zpracování teorií etnika, etnicity, národa a nacionalismu, jež lze považovat za klíčové pro porozumění východisek konstrukce ideologie multikulturalismu. Na str. 22 autorka uvádí, že „*Spojování kultury s etnicitou je v současnosti taktéž problematické*“. Zdůrazňují, že představa, že etnikum se vyznačuje jednou specifickou kulturou a naopak, je spíše nacionalistické heslo, pro které nenajdeme v seriózní vědě opodstatnění. Dále je zde uvedeno: „*Představa společného genetického původu u etnik byla ustanovena za zavádějící díky jejich míšení a etnikum bylo přehodnoceno jako výraz pro skupinu lidí sdílejících společnou kulturu.*“ Zde je třeba si ujasnit pojem etnikum a etnicita tak, jak je v soudčasné sociologii nejčastěji užíván: 1) etnikum je společenství lidí, kteří mají společnou kulturu (A. D. Smith), 2) etnikum je společenství lidí, kteří si představují, že mají společnou kulturu. (B. Andersson). Benedict Andersson národ charakterizuje jako „*imagined society*“, imaginární společenství lidí, kteří společně žijí na určitém území a domnívají se, že je poji určité vazby, tzn., že mají společnou etnicitu.

Autorka dále cituje Aleksandru Alund, která má dle autorky zato, že (...) *kultura se stále pojí s etnicitou jako s esencí vztahující se k nějakému etnickému jádru* (...). Primordialisté (esencialisté) jako A. Alund postulují, že etnicita je esencí, přirozenou součástí lidských bytostí, sdružených v národě a spjatých pokrevním poutem, společným jazykem a jazykem. Naproti tomu modernisté (konstruktivisté) považují etnicitu spíše za konstruovanou podle aktuálních potřeb daného etnika. Současná sociologie pracuje spíše s modernistickými přístupy, které nacionalismus chápou jako politickou doktrínu vycházející právě z primordialistických (esencialistických) pozic. V případě, že autorka uvedla postoj esencialisty a jeho dopady, bylo by bývalo vhodné ukázat i postoj konstruktivistů a jeho dopady.

I v další části práce autorka užívá pojmu multikulturalismus, aniž by byl čtenáři znám kontext užití daného pojmu, navíc je multikulturalismus pokládán za činitele mnoha dějů: „*Multikulturalismus pokládá za důležitou existenci různých etnik a jiných skupin. Tyto skupiny mají podle něj svoji charakteristickou kulturu. (...) Náboženství je bráno jako jeden z konstitutivních prvků identity.* (str. 24) Kdo je tedy oním činitelem děje, kým je bráno náboženství jako jeden z konstitutivních prvků identity? Identita, jakkoli k ní budeme přistupovat, může ale také nemusí být vytvářena na základě náboženských představ.

Další kapitola je věnována způsobu, jakým se s přítomností heterogenních skupin a zejména s muslimy na svém území vyrovnávají političtí představitelé v zemích, jichž se multikulturní soužití týká nejvíce.

Na str. 26-28 Michaela Mužíková velmi výstižně charakterizovala podmínky, které v poválečné Evropě vedly k uplatňování multikulturalismu jako oficiální či neoficiální ideologie zainteresovaných států (zejm. Francie, Velká Británie, Nizozemí, Německo). Následně jsou spíše obecně popsány problémy s integrací přistěhovalců od 90. let 20. století. V závěrečném shrnutí této kapitoly na str. 32 autorka jmenuje společné jmenovatele problémů soužití evropských majorit s (převážně) mimoevropskými minoritami: neomezená migrace, otevřenost jednotlivých zemí, nedostatečně promyšlená integrace. Jistě, takovou argumentaci můžeme najít v soudobém českém a zahraničním tisku, jak se však na této situaci podílí koncept moderního národního státu se svým požadavkem na rovnost, neúspěch sekularizačních teorií či různé koloniální strategie, především pak představa integrace jako asimilace s implicitně nadřazenou kulturou hostitelů?

Autorka zmiňuje různé excesy v podobě teroristických útoků v různém časovém období, nenajdeme však ani poznámku o událostech tzv. arabského jara a ani odkaz na vznik a činnost organizace Islámský stát, ačkoli obojí mělo má na percepci muslimů na Západě značný vliv. Jediným zásadním mezníkem pro autorku zůstává 11. září 2001.

Od strany 32 do strany 39 se autorka věnuje demografické analýze přistěhovalců do Francie a Velké Británie, jednotlivým kauzám (např. šátkové aféry, teroristické útoky) a charakteristice reakcí politických činitelů na ně. Lze se jen ptát proč závěry citované studie Jakoba de Roovera (na str. 41-42) nebyly aplikovány na celou práci. Jak je tedy z této perspektivy možné nahlížet konflikt mezi (post)křesťanským Západem a muslimskými minoritami? Jakou roli zde hraje diferenciaci společnosti na „my“ a „oni“? Jistě je možné tyto kategorie nahlížet optikou kolonialismu, nicméně počátek této diferenciaci je mnohem staršího data.

V kapitole 3. *Kritika islámu a multikulturalismu a možný nástroj nahlížení* není opět jasné, čím se autorka zabývá. Co je to „kritika“ jakéhokoli náboženství či světonázoru? Můžeme hovořit o polemice? Pakliže ano, co je cílem polemik v náboženském kontextu v jakékoli době (jak ve středověku, tak v současnosti)? Z jakých pozic vystupuje kritik daného náboženství vůči kritizovanému protějšku? V čem spočívá (ne)relevance dané kritiky/polemiky?

Za pozornost stojí autorčino nastínění debaty týkající se univerzálního charakteru lidských práv (str. 48-49). Na této stránce se rovněž vyskytuje zřejmě chybný překlad termínu „diverse“ jako diverzní. (*Vysoce diverzní společnosti...*)

Popis krachu multikulturalismu z pera Chrise Allena popisuje různé momenty střetu kultury západní a islámské, přičemž Allen staví multikulturalismus do protikladu k úspěchu ucelené národní identity. I zde (str. 55) je věta, která nedává smysl a jde zřejmě o chybný překlad původního textu: „*Pokud je nacionalismus kodifikován ve víře v předky a národní hrdost, mohli by druzí tvrdit, že selhává multikulturalismus.*“

Na str. 60-63 autorka zasazuje problém soužití muslimů a nemuslimů v Evropě do teorie obětního beránka Reného Girarda. Argumentace je zde vcelku ucházející, autorka postuluje, že „islám by podle této teorie mohl být obětní beránek až příliš diverzifikované společnosti, kde se homogenní identita národa rozměňuje (...).“ Existence takto homogenního národního společenství obávám se dosud nebyla potvrzena. Každý národ či etnická skupina disponují určitým počtem jedinců jiného původu, kteří se mohou stát za určitých okolností obětními beránky, pravdou zůstává, jak píše autorka, že „oni“ z řad muslimů, Židů, Romů atp. bývají označováni za viníky „naší“ neuspokojivé situace.

V Závěru na str. 67 je uvedeno: „Islám je výzvou pro hlubší reflexi našich vlastních kořenů a hodnot. Svým právním aparátem může budít pocit rivalismu, z něhož mohou vznikat xenofobní obrazy budoucnosti. Evropa si tuto situaci začala uvědomovat při selhávání integračních mechanismů, za něž začala vinit multikulturalismus.“ Jakýkoli věcný argument, který by podepřel autorčino silné tvrzení není uveden. Zde ani jinde se autorka nezabývá povahou šarí'y a možnými aspekty islámského práva, které by mohly „budít pocit rivalismu“. Uvedený postulát je tedy spíše autorčíným dojmem, stejně tak je nesprávnou představa „otevřené náruče vzdělávání v jazyku menšin“ (s. 68). Jak je tedy možné, že existuje zcela autentická frankofonní literatura Maghrebu? Rozumím tomu, že student religionistiky nemusí být obeznámen s podobami arabských literatur či s odlišnou povahou britského a francouzského kolonialismu, nicméně je vždy na místě obezřetnost ve formulacích, striktních závěrech a hodnoceních jevů, které autor nezná do dostatečné hloubky.

Závěr:

Michaela Mužíková si zvolila velmi obtížné téma, zasahující do několika vědních oborů a kladoucí velký nárok na erudici badatele v oblasti sociologie, sociální a kulturní antropologie, islamologie a religionistiky. Práce se vyznačuje neucelenou koncepcí, nejasnou argumentací a na mnoha místech utrpěla překlady původních textů, které nedávají smysl. S některými odbornými termíny a myšlenkovými koncepty, které se za nimi skrývají, není autorka dostatečně obeznámena (viz výše), především však nejsou jednotlivé autorčiny argumenty dostatečně promyšlené. Práci doporučuji přijmou k obajobě. Doporučené hodnocení: E

V Praze 19. ledna 2019

